

I. BIBLIKUS VÁZLATOK

Hodossy-Takács Előd

BOR, TEOLÓGIA, SZENTÍRÁS

Palesztina, a Biblia földje ősidők óta híres volt különleges borairól, így természetesen mind az Ó- mind pedig az Újszövetség gyakran szól a szőlő terméséről. Nem közönséges italként tekintettek rá, hanem Isten ajándékaként, ez azonban nem jelent spirituális értelmezést. Ezt is az ember oldaláról nézték: Isten ajándéka, amit az emberek számára rendelt az Úr. Ezért írásunkban elsősorban a bor fogalmához kapcsolódó profán, vagy ha úgy tetszik, praktikus dolgokról lesz szó, amit teológiai összefoglalás követ majd.

1. Kezdetek

A legkorábbi utalás a palesztinai borkultúrára még az ószövetségi iratokat megelőző korból, az ún. Szinuhe történetéből származik. Ez a történet az egyiptomi irodalom egyik legszebb darabja, a Kr. e. 20. századból (Izrael népe valamikor a Kr. e. 13. században telepedett le Palesztina földjén). Szinuhe a fáraó udvarának magas rangú tisztviselője volt, aki politikai okok miatt Egyiptom elhagyására kényszerült és Palesztinába ment (önkéntes) száműzetésre. Amikor a helyzet számára kedvező fordulatot vett, visszatért hazájába és ismét elfoglalta korábbi helyét az udvarban. A róla szóló anonim szerző által összeállított elbeszélés rendkívül érdekes adatokat tartalmaz a Szentföldről,¹ egyebek között megjegyzi: „*több ott a bor, mint a víz*”² A palesztinai borkultúra kezdete mintegy kétezer évvel Izrael megjelenése elé tehető, Izrael tehát nem kialakította, hanem folytatta a térségben meglévő borászati hagyományokat.³

---

1 FOSTER, John L.: Sinuhe, Tale of, in: ABD VI/51.

2 ROSS, J. F.: Wine, in: IDB IV/849–852; 849. Magyarul a szöveg: *Bibliai Atlasz*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1994. 33.

3 BOROWSKI, Oded: *Agriculture in IA Israel*, Boston, MA, ASOR, 2002.102.

Ebbe a keretbe állítva nem meglepő, hogy amikor Izrael népének pusztai vándorlása során (az Egyiptomi szabadulást követően) Mózes kémeket küldött ki Kánaánba, a kémek újáról a következőt olvassuk: „Amikor eljutottak az Eskól-völgyig, lementszettek ott egy szőlővesszőt egyetlen szőlőfürttel, amelyet ketten vittek rúdon... Visszamentek, és megérkeztek Mózeshez, Áronhoz, és Izrael fiainak egész közösségéhez a Párán-pusztába, Kádésba. Beszámoltak nekik meg az egész közösségnek, és megmutatták nekik a föld gyümölcsseit. Elbeszélésükben ezt mondták neki: Elmentünk arra a földre, ahová küldtél bennünket. Valóban tejjel és mézzel folyó föld az, ilyen a gyümölcse! ...” (4Móz 13,23–27) Ez az igehely megmutatja, hogy a föld gyümölcsére került a hangsúly, az egy mellékkörülmény, hogy a szőlő is fontos volt ezek között. Palesztina természeti adottságait nem hagyhatjuk figyelmen kívül: az ókori keleti társadalmak fennmaradása, ill. fejlődése (vagy ha úgy tetszik: a gazdasági élet) négy termelési ágtól függött: szőlő, olaj, gabona, legeltetés. Ez a négy tevékenység volt mindig a leginkább meghatározó Izrael története során, és a tejjel és mézzel folyó föld lényege szerint az a terület, ahol kisebb zónákban mindegyik tevékenység folytatható. Ebből a szempontból fontos szöveg a Bírák könyvének kilencedik fejezetének részlete, ami egy tanmesét mond el. A mese lényege, hogy amikor a fák királyt akartak választani maguknak (hogy miért kellett király a fáknek, most mellékkörülmény, a szöveget lásd 9,8–15), akkor először az olajfát szólították meg, másodsor a fügefát, utána pedig a szőlőt. Mindhárman elutasítók, azért, mert érvük szerint épp elég értékük van önmagukban is: az olajfát olajáért tisztelik istenek (sic!) és emberek, a fügének ott van pompás gyümölcse, a szőlő termése pedig öröme derít isteneket (sic!) és embereket. Egyikük sem akar király lenni – minek, megbecsülik őket így is.

2. A bor előállítás, fogyasztása

A Bibliából ismert közösségek mind a Földközi-tenger keleti medencéjében helyezkednek el, a történetek legnagyobb része Palesztinában, a mai Izrael és Jordánia területén játszódik. A korai keresztyén gyülekezetek vonatkozásában is maradtak ránk borral kapcsolatos információk, ami teljesen más hátteret jelent, de a hellénista nagyvárosokban élő keresztyéneknek nem volt önálló és megkülönböztethető borkultúrájuk, ők ugyanúgy állították elő és fogyasztották a bort, mint városaikban mindenki más. Tehát ha a bibliai borkultúra specifikumait keressük, akkor elég, ha a palesztinai viszonyokkal ismerkedünk meg.

2.1 Kifejezések

A bibliai héber és görög nyelv több szót is ismer, amit mi magyarul bornak fordítunk. Ezek közül a legfontosabb a héber *jajin* és a görög *oinosz* (=bor). A héber nyelv különösen is árnyalt, hiszen a *jajin*-tól megkülönbözteti a *tírós*-t is, amit sokan (helytelenül) mustként értelmeznek. Hós 4,11 arról beszél, hogy a *jajin* és a *tírós* egyaránt „elveszi az ember eszét”. Ennek csak alkoholtartalmú italok esetén van értelme. Minden bizonyosan különböző típusú borokat jelöltek az eltérő kifejezések, de ma már aligha tudjuk rekonstruálni, hogy mi volt a különbség a kettő között. Ugyanígy a szövegek néha beszélnek *aszisz*-ről, amit szoktak fűszeres borként is fordítani; de erről sem tudunk többet. Az megragadja az ember fantáziáját, hogy ezzel a szóval a bibliai erotikus költeményekben találkozunk (Én 8,2), de ez nem kizárólagos (lásd Ézs 49,26). Leghelyesebb az, amit a LXX fordítói tesznek: a görög fordítás mind ezekre a szavakra az *oinosz* kifejezést használja.⁴

2.2 Termelés

A szőlő- és borkultúra megértése szempontjából elsődleges lenne pontosan ismerni a talajelőkészítési, telepítési folyamatot; bár ezen a téren vannak ismereteink, azonban ezek még mindig limitáltak. A jelek szerint sokfelé teraszosítottak, és Ézsaiás próféta egy alkalommal felvázolja előttünk egy ültetvény telepítésének első lépéseit is: talajelőkészítés, kövektől való megtisztítás, prés (lásd lentebb) elhelyezése volt a folyamat lényege (5,2).

A szüretet augusztus-szeptember folyamán tartottak. Már az ókorban is készítették mazsolát, aminek a datolyával és a fügével együtt fontos szerepe volt a táplálkozásban (1Sám 25,18), a termés nagy részét azonban borkészítésre használták fel.⁵ Sajnos a szőlőműveléssel kapcsolatos praktikus információink meglehetősen limitáltak; a művelés ritmusát nem tudjuk pontosan leírni, termésátlagokat nem ismerünk. A leszüretelt szőlő kőkádakba került, általában a szőlőskert területén vagy közvetlen közelében;⁶ ez néha sziklába vájt, medence-szerűen kialakított mélyedés volt. Ezekben taposták a szőlőt, ami csoportos munka volt. Ézsaiás próféta könyvében egy rész Isten ítéletét a szőlőt magányosan taposó ember alakjában jeleníti meg. A kádhoz

4 KING, Philip J. – STAGER, Lawrence E.: *Life in Biblical Israel*. Louisville, KY, Westminster John Knox Press, 2001. 101.

5 Érdekes kérdés, hogy volt-e alkoholmentes szőlőlé az ókorban. A legtöbb kutató erre a kérdésre kategorikusan nemmel felel, mivel a must forrásának beindulását nem tudták megakadályozni.

6 Voltak azonban mozgatható, cserépből készült prések is. KING-STAGER: i. m., 100.

egy másik, hasonló edény, vagy medence csatlakozott, ebbe egy csatornán át folyt le a must. Alkalmanként előfordult, hogy kőlapok segítségével végezték a taposást, ez azonban a ritkább eset. A szüret, akárcsak napjainkban, az örömnappal alkalma volt, ezt mutatja néhány Istent dicsérő zsoltár is, amik címfeliratuk szerint szüreti énekek lehettek (Zsolt 8; 81; 84. „*a szőlőtaposók kezdetű ének dallamára*”). Idővel elterjedtek az olaj sajtolására használt gerenda szerkezetű présekhez hasonló szőlőprések is, ezeknél a falba akasztották a gerenda egyik végét, a másikat pedig súlyozták.

A nedű forrásának első szakasza az alsó kádban történt meg. Ezután a félig kiforrt mustot korsókba, ritkábban tömlőkbe töltötték. Ezeket általában kecskebőrből készítették. A nyúzási technika egyszerű volt: gyakorlatilag kihúzták az állatot a bőreből, azután a nyaki és a lábrészeket bevarrták, vagy inkább bekötötték. Egy nyílást kellett csak hagyni, a forrás során keletkező gázok távozását ez tette lehetővé.⁷

Régészetileg a gibeoni feltárások során került felszínre a legtöbb szőlőprés és sziklába vájt taposókád, valamint tárolóhely. A feltárók becslései szerint a 63 csengő alakú „pincében” összesen mintegy 100.000 liter bor tárolására volt lehetőség.⁸

3. Használat

3.1 Fogyasztás italként

A bor a mindennapok itala volt. Tekintettel arra, hogy igazán jó minőségű, tiszta ivóvíz csak kis mennyiségben állt rendelkezésre, a bor fogyasztása teljesen általános volt. Sok helyen csak álmodoztak elegendő friss vizet adó forrásról, így kényszerűségből a ciszternákban összegyűjtött esővizet használták az egész év folyamán. Ahol azonban természetes forrásvíz állt rendelkezésre, nagy becsben tartották vizét. A Biblia több történetet is elmond, amikor a vízhiány krónikussága miatt csodára volt szükség – így Mózes rögtön az egyiptomi kivonulás után ihatóvá tette Mára keserű vizét (2Móz 15,22–25), később szintén a pusztában a sziklából kellett vizet fakasztania (4Móz 20:10–11). Az előbbiekhöz hasonló történet Elizeusról maradt fenn, aki Jerikó tönkrement forrását egy marék sóval tette ihatóvá. (2Kir 2:21). Ne feledkezzünk meg Jézusról sem, aki „élő vizet” ígér a samáriai asszonynak (Jn 4). Archeológiai leleteink is bizonyították, hogy milyen fontos volt az ál-

---

⁷ Ross: i. m., 850.

⁸ MAZAR, Amihai: *Archaeology of the Land of the Bible*. New York, Doubleday, 1990, 491.

landó vízutánpótlásról való gondoskodás. Csodálatos vízrendszereket építettek, gyönyörű példákat találunk Megiddó, Hácór és Jeruzsálem esetében. A források vizét földalatti csatornákon vezették a város alá, a felszínről pedig függőleges aknákon át ereszkedtek le a víz szintjére.⁹

De térjünk vissza a borhoz. A nemes ital élvezete nem csak a speciális, ünnepi alkalmakhoz kötődött: az étkezések természetes része volt. Ehhez hozzátartozott a fogyasztásra történő előkészítés is, a jelek szerint rendszeresen szűrték a bort. Ezt a képet használja fel Jézus, amikor a vezetőket jelképesen így feddi: „*Vak vezetők: kiszűritek a szűnyogot, a tevét pedig lenyelitek.*” (Mt 23,24). A bor szűrésén kívül ismerünk Palesztinából speciális borkeverő edényeket is, ezekben hígították vízzel a bort. Erről a gyakorlatról Biblián kívüli írott forrásként az aradi osztrakonok is tanúskodnak; melyeken érdekes elem, hogy a helyőrség tagjai (feltételezhetően görög zsoldosok) ellátmányként megadott mennyiségű bort is kaptak.¹⁰ A bor keverésére szolgáló edények egyébként a Földközi-tenger térségében közismertek voltak, erről Hérodotosz is tud (I.51.). Azt írja, hogy a delphoi szentély számára nemesfémből, aranyból és ezüstből készültek nagy keverőedények. Az egyiket Theophania ünnepén használták, bort vegyítettek benne; arányokról, az eljárás részleteiről nem számol be itt.

Természetesen az ünnepi lakomáknak is elmaradhatatlan része volt a bor. Erről számtalan helyen szól az Ószövetség, az Újszövetségben pedig Jézus első csodája, az evangéliumi szóhasználat szerint az általa tett első jel, épp ide kapcsolható. Ez a galileai Kánában történt, ahol egy lakodalom alkalmával elfogyott a bor, és Jézus a vizet különösen jó borra változtatta. Meg is szólta a vőlegényt: ezt a jó bort addig kellett volna felszolgálni, amíg józan volt a násznép, aztán jöhetett volna a gyengébb is (Ján 2,1–12).

Az magától értetődik, hogy a nagy királyi lakomákon is poharaztak, és nem ritkán előfordult, hogy a mértéktelenség ezeken az alkalmakon háttérbe szorult. Ennek két mintatörténete a Dániel könyvében leírt lakoma; és az Eszter könyvében említett Ahasvérós, perzsa király lakomája. Önálló kutatási terület ezeknek a királyi udvaroknak a dinamikája, de az tárgyunk szempontjából sem mellékes, hogy ezeken a lakomákon a különleges ivóedényekre nagy hangsúlyt fektettek. Salamon királyról azt olvassuk, hogy kizárólag arany kelyheket használt (1Kir 10,21), de ez a megjegyzés az elbe-

9 Ábrákkal illusztrálva lásd MAZAR: i. m., 478–485.

10 AHARONI, Yohanan: Hebrew Ostraca from Tel Arad, in: ORLINSKY, H. M. (ed.), *Israel Exploration Journal Reader*, vol. II., New York, Ktav Publ. House, 1981. 800–807. Magyarul a vonatkozó szövegkísérő tanulmánnyal: KÖSZEGHY Miklós: *Cseréplevelek*. Budapest, Új Mandátum, 2003. 30–36 (Kréné. Ókori források – Ókortörténeti tanulmányok 2).

szélés műfaji jellegzetessége, nem feltétlenül tükrözi a realitásokat.¹¹ Dániel könyve szerint (Dán 5) a babiloni uralkodó a jeruzsálemi templomból elrabolt kultuszi használatra készült kelyhekből ivott, mégpedig rendkívül nagy mennyiségű bort: ezért isteni csapással kellett számolnia. Ugyan Dániel könyve nem tartalmaz pontos információkat a Kr.e. hatodik század babiloni viszonyairól, de az általa leírt jelenet tükrözheti a keleti uralkodók szokásait. Eszter könyvében arról olvasunk, hogy a királyi lakomán aranyedényekből királyi bort ittak, amit királyhoz illő bőkezűséggel mértek (Esz1,7). Ennek is megvoltak a következményei (lásd 1,10–22).

Ókori keleti forrásaink alapján egyébként nagyjából rekonstruálni tudjuk egy-egy királyi lakomának az étrendjét. Nebukadnecár udvarában, ami biztosan előkerült: kenyér, olaj, friss gyümölcsök és zöldségek, húsok, tej, sajtok, tojás; ezek mellett pedig sör és bor. Az italok terminológiáját egyébként a keleti udvarok vonatkozásában sem értjük tökéletesen, az egyik legrejtélyesebb a „hegyi sör” kifejezés – ami minden bizonnyal egy fajta bort jelentett.¹²

A Biblia, ahogy az eddigiekből is kiderült, egy realiztikus irodalmi mű. Nemcsak természetesnek tekinti a bor fogyasztását, hanem alkalmasint óv a bortól, sőt néha közvetlen tiltást is tartalmaz. A bibliai bölcsességirodalomtól kezdődően ismétlődő elem a józanságra intés. A Prédikátor könyvének szerzője, amikor beszámol megszerzett élettapasztalatairól, megállapítja: bár megpróbálta borral vidámítani magát, „*de csak úgy, hogy eszemet a bölcsesség vezesse*” (2,3), végül megállapította: bizony ez is csak hiábavalóság. Az már a realizmus kategóriájába tartozik, hogy a Példabeszédek könyve ilyen tanácsot ad: „*Adjatok szeszes helyett részegítő italt a veszendőnek, és bort az elkeseredett embernek. Igyék, hogy megfeledkezzék szegénységéről, és ne gondoljon tovább nyomorúságára.*” (Péld 31,6–7). De a tény mindentől függetlenül tény marad: a mértéktelen borivás haszontalan, így vezetők esetében feltétlenül káros, amire ugyanez a bibliai rész hívja fel a figyelmet: „*Nem illik a királyokhoz a borivás, ... Mert ha iszik, elfeledkezik a rendeletekről, és helytelenül ítélkezik a nyomorultak helyett nincstelenek ügyében.*” (Péld 31,4–5).

---

11 Salamon gazdagságának bemutatása (1Kir 10,14–29) egy klasszikusnak nevezhető aranykor-leírás, aminek elválaszthatatlan eleme a gazdagság mértékének jelentős eltűlése. A korszakhoz lásd HODOSSY-TAKÁCS Előd, Mikor az ezüstöt semmibe se nézték..., in: KUN Mária – MORVAI Judit (szerk.): *Tanulmánykötet az 50 éves Marjovszky Tibor tiszteletére*, Budapest, B&V Bt, 2003. 235–247.

12 WEISBERG, David D.: A „Dinner at the Palace” During Nebuchadnezzar’s Reign, in: GALIL, Gershon – GELLER, Mark – MILLARD, Alan (eds.): *Homeland and Exile. Biblical and Ancient Near Eastern Studies in Honour of Bustenay Oded*. Leiden, Boston, Brill, 2009. 261–267; 263–264 (VT Supp. 130).

Az újszövetségi irodalomban is felfedezhető hasonló gondolatmenet, Pál apostol a gyülekezeti életben számos alkalommal tett józanságra intő kijelentéseket. Megjegyzendő, hogy a római társadalomban helyüket kereső keresztyén gyülekezetek szembesültek a borfogyasztás negatív oldalával, és a közösségeken belül is jelentkeztek ebből fakadó krízisek. Olyan nagy probléma volt az alkoholizmus egyes gyülekezetekben, hogy pl. a Titusznak írt levél kulcs-kifejezése a józanság.

Néhány esetben nem mértékletességre intést vagy jó tanácsot találunk a Bibliában, hanem a borivás határozott megtiltását. Tilos volt a bor fogyasztása a papoknak szolgálatuk végzésekor; azoknak, akik nazírfogadalmat tettek (ami mindig határozott időre szólt, 4Móz 6,1–8); valamint különleges esetként Jeremiás próféta beszámol egy olyan csoportról is, akik mindenestül tartózkodtak (többek közt) a borivástól is, ők voltak a rékábiak (Jer 35,6).

A bort tehát a legtöbben itták, ha volt, és néha ez módosult tudatállapot eléréséhez vezetett. Csonka lenne gondolatmenetünk, ha elfeledkeznénk Noé történetéről; aki miután kijött bárkájából az özönvíz után, először oltárt épített és áldozott, másodszer pedig szőlőt ültetett és ivott. A jelenet úgy ér véget, hogy hősünk megszabadulva ruháitól és gátlásaitól gőzös álmorra hajtja fejét sátrában (lásd 1Móz 9,20–27).

3.2 Gyógyszer

A bor mértékletes fogyasztását a mai mondáshoz hasonlóan gyógyszernek tekintették. Ezt egy ismert és gyakran idézett újszövetségi ige világítja meg, melyben Pál Timóteust, hűséges munkatársát az alábbi szavakkal inti: *„ne csak vizet igyál, hanem – gyomrodra és gyakori gyengélkedésedre való tekintettel – élj egy kevés borral is.”* (1Tim 5,23). Emellett a fertőtlenítésben, sebellátásban is használtak bort, ami a fent vázolt vízproblémák miatt különösen is érthető. Az irgalmas samaritánus történetében a sebek kezelése az alábbiak szerint történik: *„odament, olajat és bort öntött sebeire, és bekötötte azokat.”* (Lk 10,34). A bort efféle célokra ma nem nagyon használjuk, de a sebek olajjal való kezelése máig ismert és gyakorolt szokás a Közel-Keleten.

3.3 Kereskedelem

Már említettük, hogy a bor Palesztina egyik legfontosabb kereskedelmi terméke volt. Ehhez mérten az adózásban és az ajándékozásban is jelentős szerepet kapott, így Dávidot Abigail többek között borral ajándékozta meg (1Sám 25,18). A Salamonról szóló elbeszélés szerint a király a jeruzsálemi templom építéséhez tíruszi építőanyagokat és mesterembereket kért, cédrus-, ciprus és

ébenfát; az importért pedig fizetségként gabonaféléket, bort, és olajat ajánlott fel (2Krón 2,9). Ez a szöveg az eseményeknél lényegesen később íródott, de az az állítás, hogy az egzotikus faanyag elérhetetlen Palesztinában, viszont bor bőven terem, ettől függetlenül pontos.

Ezt sem szabad túlértékelni. A mezőgazdasági termékek nagy távolságokat átívelő kereskedelme létezett ugyan már az asszír korban is (Júda főleg a Kr.e. 7. században integrálódott sikerrel az újasszír birodalom gazdasági rendszerébe),¹³ de a folyamatos ellátást garantáló élelmiszerkereskedelmi hálózatok igazán csak a római korban épültek ki. Ők elsősorban a tengeri kereskedelem segítségével tették lehetővé a termékek célba juttatását.¹⁴

3.4 Kultuszi kontextus

A bor használatához kapcsolódó utolsó adat már átvezet bennünket a teológiai értelmezések közé, a bor ugyanis az óizraeli kultuszi rend elengedhetetlen része volt. A törvény szerint minden reggel és este egy-egy bárányt kellett bemutatni áldozatul, amihez ételáldozat és italáldozat (libáció) társult, amit borral kellett teljesíteni (2Móz 29,40). Ennek a hármas áldozatnak egyik megnyilvánulása, amikor Anna, Sámuel anyja keresi fel a silói szentélyt, és állat és liszt mellett egy tömlő bort vitt áldozatul (1Sám 1,24). Elképzelhető, hogy a bor egy időben a vért helyettesítette a kultuszban, vér helyett bort öntöttek az oltár tövébe.¹⁵ A bor azonban az ószövetségi korban nem volt önálló áldozat.

Az italáldozat az Izraelben állandóan felbukkanó idegen kultuszoknak is szerves része volt. Erről tudósít Ézsaiás (a sorsistennőnek, 65,11) és Jeremiás (az ég királynőjének, 44,17) próféta is. Az ókori keleten tehát a legkülönbözőbb vallásokban kapott szerepet a bor, így annak szakrális használatát a Biblia sem tekinti az izraeli kultuszi gyakorlat exkluzív jellegzetességének.

4. Összefoglaló teológiai megállapítások

Végezetül néhány szó a bor teológiai jelentőségéről. Anélkül, hogy speciális, önálló vizsgálatot igénylő kérdéskörök felé kalandoznánk, mint pl. a liturgia területére, legfontosabb összefoglaló megállapításunk így hangzik: a bor

---

13 Lásd HODOSSY-TAKÁCS Előd: *Móáb. Egy vaskori nép Izrael szomszédjában*. Budapest, Új Mandátum, 2008. 184–187 (Kréné. Ókori források – Ókortörténeti tanulmányok 9).

14 LEVY, Jean-Philippe: *The Economic Life of the Ancient World*. Chicago & London, The University of Chicago Press, 1967. 73.

15 Ross: i. m., 851.

áldás. Általánosságban elmondható, hogy a borra Isten ajándékeként tekintettek. Isten áldásainak egyik legszebb kifejezése, hogy megadatik a bor, a gabona és az olaj: „Szeretni fog, megáld és megsokasít téged. Megáldja méhed gyümölcsét és termőfölded gyümölcsét, gabonádat, mustodat és olajodat, marháid ellését és juhaid szaporulatát azon a földön, amelyről megesküdtél atyáidnak, hogy neked adja.” (5Móz 7,13). A béke, az emberek biztonságának egyik legszebb bibliai képe a királyok első könyvében (5,5) maradt ránk: „Júda és Izráel biztonságban lakott, ki-ki a maga szőlője és fügefája alatt, Dántól Beérsebáig, Salamon egész életében.”

Jákób híres áldásában Júda olyan gazdagságban részesedik, hogy „*Ruháját borban mossa, köntösét a szőlő vérében, szemei a bornál ragyogóbbak, fogai tejnél fehérebbek*” (1Móz 49,11–12). A bort Isten adja, de ezt túlértékelni nem szabad: gyakorlatilag a prosperitás és minden sikeres aratás Isten ajándékának megtapasztalása a keresztyén és a zsidó teológiai gondolkodás szerint is. A Zsoltáros azt teszi egyértelművé, hogy ebben a tekintetben a bor semmivel sem jelentősebb vagy jelentéktelenebb más mezőgazdasági termékeknél („*Füvet sarjasztasz az állatoknak, növényeket a földművelő embernek, hogy kenyeret termeljen a földből, és bort, ami felvidítja az ember szívét, és ragyogóbbá teszi arcát az olajnál, a kenyér pedig erősíti az ember szívét.*” Zsolt 104,14–15).

Már Mózes ötödik könyvében egyértelművé válik (28. fejezet), hogy az Isten útján járó ember és nép tapasztalhatja meg Isten kiáradó, sőt túlcserülő áldását.¹⁶ Viszont ugyanígy Isten büntetésének, az átoknak jele, ha az Úr megvonja a bort a néptől, a csapások kiteljesedése, ha művelik ugyan a szőlőt, de nem isszák annak borát; erről Mikeás vall (6,15): „*Vetni fogsz, de nem aratsz, olajbogyót sajtolsz, de nem kened magad olajjal, mustot is préselsz, de nem iszol bort.*” A békét hordozza a bőséges bor, a szőlő jó termése; valamint a sikeres aratás. Ennek ellentétét, az áldás elapadását, a csapást senki nem mutatja be olyan szépen, mint Ézsaiás próféta (16,10): „*Odalett az öröm és vigadozás a gyümölcsöskertben, nem ujjonganak a szőlőkben, nem kiáltoznak. Nem tapos bort sajtókban a taposó, a kurjantást megszüntetem.*”

Adja Isten, hogy szüreteinkben és pincéinkben, nyári vacsoráinkon és lugasainkban érezzük meg valamennyien: bizony Urunk áldása az, hogy élünk és megmaradtunk; miképp áldás az is, ami átmegy kezeinken, amit poharainkba öntünk, amit hálaadással magunkhoz veszünk. Az ember dolgozzon, művelje azt, amit rábízott az Örökkévaló, és egy percre se feledkezzen meg arról, hogy Isten áldását nem helyettesítheti az új technika, a sikeres pályázat, de a legmodernebb marketing-stratégia sem.

¹⁶ Ez a szöveg egyszerre individuális és kollektív értelmű; tehát hangsúlyos, hogy az áldást az egyén és a közösség együtt tapasztalhatja meg.